

Erika Cintulová
Múzeum v Kežmarku

„Fotografia zosobňuje veľkosť v malom, ona nesmierne prispela ku prebudeniu citu pre krásno obecnstva, je mocnou pákou pokroku vo všetkých odvetviach umenia, vedy a priemyslu a ak si uvedomíme, že to všetko je dielom našej doby a nášho veku, dielom, ktoré nás naplňuje obdivom, vtedy môžeme s povznesenou mysl'ou hľadiť v ústrety Ďalšiemu, možno až netušenému rozvoju fotografie v budúcnosti.”

Jakub Husník (1837–1916)
vynálezca svetlotlače

Fotoateliéry v Kežmarku

19. augusta 2004 uplynulo 165 rokov od oficiálneho uznania zrodu fotografie. Slávny výrok Francoisa Araga o tom, že dagerotypia nevyžaduje nijaký kresliarsky talent a je nezávislá od každej ručnej zručnosti, odštartoval epochálny technický pokrok na poli fotografie. Zasluhou mnohých učencov, fyzikov, chemikov, optikov sa vývin fotografie nezadržateľne prudko vyvíjal. Tento proces tvoril organickú súčasť hospodárskeho a duchovného vývinu spoločnosti. Snaha človeka čo najvernejšie zobrazíť seba, svojich blízkych, so sebou priniesla obrovské možnosti uplatnenia vymožeností technického pokroku od vynájdenia camery obskury cez objav a zdokonalenie optiky až po umelecké a výtvarné fotografické obrazy.

Dejiny fotografie tvoria nedeliteľnú súčasť vývinu jednotlivých umeleckých smerov od obdobia romantizmu až po najnovšie výtvarné prejavy. V tejto oblasti má svoje nezastupiteľné miesto portrétna fotografická tvorba. Jej vznik podnietila snaha človeka čo najrealistickejšie zobrazíť seba samého. V porovnaní s výtvarným prejavom jej prednosti spočívali v časovom aspekte (jej realizácia si vyžadovala kratší časový interval) a taktiež materiálna stránka tu zohrávala svoju úlohu. Vďaka týmto vymoženostiam sa fotografický obraz stáva dostupnejším nielen pre majetnejšie vrstvy, ale aj pre pospolitý ľud. Svedčí o tom aj tá skutočnosť, že v 80. rokoch 19. storočia predstavovala fotografická portrétna tvorba 90 % celkovej produkcie ateliérov.

V 2. polovici 19. storočia vplyvom zmien v technologických postupoch a vo vývine fotografickej tvorby sa postupne zjednodušuje aj obsluha fotoaparátov. Tematický priestor pre fotografov sa týmto rozširuje aj na exteriérové zábery, ako boli historické objekty, prírodná scenéria, významné spoločenské a politické udalosti.

Fotografia mala na území východného Slovenska veľmi bohaté možnosti uplatnenia. Koncom 19. storočia sa na tomto území formuje skupina fotografov, ktorá si zakladá svoje vlastné ateliéry. Budovanie fotografických dielní sa stalo samozrejmosťou predovšetkým vo väčších mestách.

Výhodná poloha miest na Spiši im umožňovala ich hospodársky rozvoj. Dominujúcou prioritou bola aj bohatá historická minulosť významných oblastí Spiša, ktorá spolu so zachovanými architektonickými stavbami sa stala veľmi dobrým predpokladom pre vznik a rozvoj umeleckej a dokumentárnej fotografie a zároveň aj pre rozvoj obchodu. Samotné mesto Kežmarok patrilo v minulosti a aj patrí v súčasnosti k najvýznamnejším mestám na Spiši. Spolu s Levočou sa zaradilo medzi popredné mestá vtedajšieho Rakúsko-Uhorska. Pulzoval tu bohatý spoločenský a kultúrny život. Majestátné pohorie Vysokých Tatier spolu s krásnou prírodnou scenériou a jednotlivými historickými zákutiami boli výhodným artiklom a vďačným námetom pre tvorbu umelcov rôznych žánrov, fotografov z toho nevynímajúc.

V zbierkach Múzea v Kežmarku sa nachádza vzácny a bohatý fotografický materiál, ktorý môžeme tematicky rozčleniť na fotografie osobné, spoločenské, interiérové a exteriérové. Do posledného súboru môžeme zaradiť aj pohľadnice. Vďaka širokej škále fotografických materiálov môžeme sledovať prácu fotografov a postupné zakladanie fotografických dielní v historickej následnosti. Základným pramenným materiálom je samotná fotografia, ktorú môžeme študovať z rôznych aspektov – od tematického zamerania, technického vyhotovenia, autorskú tvorbu až po jej umeleckú a estetickú hodnotu. O úrovni fotografa a jeho dielne svedčili aj vyznamenania, ktoré získal na výstavách. Reverzy a averzy týchto ocenení sa označovali na kartónovej podložke na rube fotografie. Okrem týchto údajov možno z fotografie vyčítať aj umeleckú úroveň a estetické cítenie fotografa, čo sa odrazilo nielen v samotnej póze portretovanej osoby, jej mimike, geste, ale aj v kompozícii, ktorá pozostávala v spôsobe osvetlenia, použití interiérových doplnkov a maľovaného pozadia. Pre podrobnejšie štúdium vzniku a tvorby fotoateliérov v Kežmarku sú veľmi vzácnym historickým materiálom kežmarské noviny Karpathen-Post, ktoré zachytávali podrobne všetky významné udalosti v meste. Tu sa nachádzajú aj krátke reklamné slogany, avíza, v ktorých sa konkrétne uvádzajú aj služby, ktoré fotografi poskytovali vo svojich ateliéroch. K dispozícii sú aj archívne materiály, ktoré sa nachádzajú v Štátnom oblastnom archíve v Poprade-Spišskej Sobote z obdobia rokov 1894–1934. Do obdobia rokov 1890 sú archívne materiály ažko dostupné, pretože po pres aho vaní Okresného úradu v Kežmarku len časť registratúry sa dostala do archívu. Táto skutočnosť je podchytená aj v úvodnej správe o prevzatí archívnych materiálov mesta Kežmarok Štátnym oblastným archívom v Poprade-Spišskej Sobote. Veľmi cenné sú aj priame výpovede ešte doposiaľ žijúcich potomkov kežmarských fotografov. Všetky uvedené skutočnosti sú významnými prvkami pri štúdiu dejín vzniku a fungovania jednotlivých fotoateliérov v Kežmarku.

V zbierkovom fonde múzea sú z fotografického fondu zastúpené predovšetkým portrétné fotografie, ako sú detské portréty, portréty osobností mesta, celopostavové zábery osôb i skupinky ľudí, tablá, exteriérové zábery významných spoločenských stretnutí a udalostí, zábery mestských vedút, fotografie z divadelných predstavení, alegorické výjavy a taktiež svoje nezastupiteľné miesto tu majú pohľadnice rôznych

žánrov. Medzi najvýznamnejšie akvizície múzea patrí dagerotypia rodiny Ignáca Alexandra z 2. pol. 19. stor. a 6 kusov ferotypií. Sú nedatované, bez určenia pôvodu. Ide pravdepodobne o roky 1880–1890. Na záberoch je dvojica detí, pozadie tvorí štylizovaná scenéria, ďalej je to skupina štyroch žien, záber sediaceho muža, celopostavový záber ženy v klobúku (pozadie tvorí jednoduchá kresba s motívom mesta, v pozadí štíty – Tatry?), na ďalšom zábere je matka s dvoma deťmi a posledný záber je z 1. svätého prijímania.

Početné zastúpenie tvoria fotografie z obdobia 2. polovice 19. storočia. V tomto období sa rozšírilo využívanie vizitkových podobizní. Išlo o obrázky formátu 6 x 9 cm, ktoré sa nalepili na kartóny formátu 6,5 x 10,5 cm. Litografické vyobrazenia podložíek v mnohých prípadoch dosahovali umeleckú úroveň. Na základe uvedených informácií o fotografovi a jeho dielni na podložke nájdeme aj mená takých významných fotografov, ktorí dosahovali úroveň najvyššieho kráľovského fotografa, ako boli É. De Planque – Friedland, sídlo Mailátha Jána – cisársko-kráľovského dvorného fotografa, ateliér L. a V. Angerovcov. Z umeleckých fotografov to boli napríklad: E. Bieber – Berlin, T. Wenzel – Berlin, K. György – Budapest, A. Popp – Troppau, H. Zeidler – Berlin, W. Fechner – Berlin, T. Penz – Charlottenburg a iní.

Prví fotografi, ktorí prišli do Kežmarku, boli pravdepodobne len prechodní. Na základe štúdia historických dokumentov môžeme chronologicky zoradiť fotografov, pracujúcich prechodne v Kežmarku, nasledovne.

Ako prvý sa spomína J. Lippóczy. Išlo s najväčšou pravdepodobnosťou o fotografa, ktorý nepochádzal z Kežmarku. Môžeme sa oprieť len o krátku správu v Zipser Bote, kde sa uvádza, že si otvára svoj fotosalón 21.11.1865. Jediná zachovalá fotografia, ktorá sa nachádza v zbierkach múzea, je s uvedením mena Lippóczyho: Photographie J. Lippóczy Atelier in Kásmark. Na zadnej strane kartónovej podložky je uvedený aj rok – 1865. Ďalšie údaje o existencii tohto ateliéru nám však nie sú známe.

Približne v tom istom období pracuje v Kežmarku ďalší fotograf – Ján (Johan) Nováky. V zbierkach múzea sa zachovali dve fotografie z jeho tvorby. Obidve sú vizitkového formátu. Na prvej fotografii na zadnej strane kartónovej podložky je uvedené: Photographie JOH. NOVÁKY in KESMARK. Ide o celopostavový záber mladej dvojice – muža a ženy v prirodzenej pokojnej póze. Pozadie je štylizované a má evokovať ilúziu exkluzívneho interiéru. Na druhom zábere je postava ženy v jemnom úklone, podopierajúc si hlavu o ruku, opretú o improvizovaný stôp. Pod fotografiou je pečiatka: Nováky.

Vojtech (Béla) Föltény – tento fotograf pochádzal z Levoče. V Zipser Bote z roku 1866 sa uvádza, že v dňoch 1.–14. marca 1866 si otvára v Kežmarku prechodný fotosalón. Neskôr – o dva roky – si otvára fotosalón v mieste svojho bydliska – v Levoči. Fotografie z jeho ateliéru sa nám však nezachovali.

Okolo roku 1878–80 pôsobil v Kežmarku krátku dobu aj Karol Friedéry. Na zadnej strane kartónovej podložky je v maďarskom a nemeckom jazyku uvedené: Friedéry Károly fényképész Lőcsérül Késmörkon Carl Friedéry Photograph von

Leutschau in Késmark. Na litografickom vyobrazení podložky je vyobrazený uhorský znak a kráľovská koruna. Pri záberoch celopostavových si môžeme všimnúť jednoduché interiérové vybavenie bez maľovaného pozadia (ide o dva zábery – postavy žien). Na jeho ďalších záberoch sa nachádzajú fotografie – podobizne – nasnímané zblízka. Ide o portréty mužov (jedným z nich je Ignác Alexander – kežmarský meš anosta, otec známeho röntgenológa Vojtecha Alexandra). Pri týchto záberoch ide o poprsie, prefotené do oválu, do stratená.

Prvým známym fotografom v Kežmarku bol Gustáv Adolf Weisz. Narodil sa vo Varšave v roku 1837. Jeho vlastné meno bolo Bielinski. Bol barónom. Počas poľského povstania v roku 1862 emigroval, zmenil si meno a usadil sa v Kežmarku. Na nemeckých umeleckých akadémiách vyštudoval maliarstvo a sochárstvo. Po príchode do Kežmarku sa usadil na Starom trhu, kde si vybudoval dielňu a čoskoro bol všeobecne uznávaný pre svoju neobvyklú šikovnosť v rezbárstve, maliarstve a kreslení. V roku 1867 sa oženil s dcérou klobučníckeho majstra Jána Daniela Westhera – Rosinou a nechal si zmeniť meno na Gustáv Adolf Weisz. Bol umelcom s vycibreným vkusom, ktorého diela boli vysoko cenené ďaleko za hranicami Spiša. Svoju dielňu rozvinul na Ateliér pre umelecké remeslo a fabriku na spracovanie dreva. Jeho diela sú roztrúsené všade na Spiši. Vyhotoval neogotické oltáre, v r. 1869 pracoval pri reštaurovaní kostola sv. Križa v Kežmarku, v r. 1875 renovoval kazateľnicu a barokový hlavný oltár v rímskokatolíckom kostole v Tvarožnej, v r. 1889 reštauroval oltár a kazateľnicu v kaplnke – v Thökölyho hrade. Aj krásne epitafium baróna Adolfa Wildburga, ktoré sa nachádza v tej istej kaplnke, je z jeho dielne. Vo všeobecnosti žil veľmi utiahnuto a pohyboval sa len v úzkom okruhu priateľov rodiny Wildburg, Badányi a iných. 9. októbra 1867 sa mu narodil syn – Gustáv Adolf, ktorý pokračoval v tradíciách drevorezbárskej dielne svojho otca. Gustáv Adolf Weisz st. zomrel 23. júla 1913 v Kežmarku. Pri charakterizovaní jeho tvorby sa nikde neuvádza aj jeho fotografická činnosť. Je možné, že pri rozširovaní domu na Starom trhu č. 24, kde žil a pracoval, mal zriadený aj menší ateliér, ktorý vznikol pravdepodobne v 80. rokoch 19. storočia. Tento ateliér bol neskôr rozšírený a v 20. rokoch 20. storočia v ňom pracoval ďalší významný kežmarský fotograf – Pavol (Paul) Csaplovics. V zbierkach múzea sa nachádzajú štyri fotografie z dielne G. A. Weisza. Sú nalepené na kartónových podložkách s rozmermi 15,9 x 10,6 cm. Na rube kartónovej podložky je uvedený ozdobný text: Photographie G. A. Weisz Kesmark Vergrößerung bis zur Lebensgröße. Na jednej z fotografií je vyobrazený muž v stredných rokoch s bradou, sediaci na pničku. Pozadie portrétovaného tvorí prírodná štylizovaná scenéria. To isté pozadie sa opakuje aj na ďalšom zábere muža s puškou v ruke v patetickej póze (ide o Ladislava Toperczera – člena streleckého spolku). Na posledných dvoch fotografiách sú členovia streleckého spolku – Eduard Kolbenhayer a Michal Kolbenhayer. V oboch prípadoch ide o poprsie, prefotené do oválu. Všetky fotografie sú nedatované a pochádzajú pravdepodobne z obdobia rokov 1870 – 1880.

V roku 1880 prichádza do Kežmarku S. Bleiweis, aby si tu počas viacdnového pobytu otvoril prechodný fotosalón v Badányiovskom dome (terajšie Hlavné

námestie č. 46) – oznam v Karpathen-Poste z 26. augusta 1880. Ako sa uvádza v krátkom reklamnom slogane, prijíma objednávky na všetky fotografické práce, snímky olejových malieb miest a krajínok a výrobu tzv. emailových fotografií podľa najnovších vynálezov.

O rok neskôršie navštívila Kežmarok známa umelecká fotografka z Viedne – Rosa Jenik (oznam v Karpathen-Poste z 1. júla 1881). V avíze sa uvádza: “Vzhľadom na mnohonásobné požiadavky som sa rozhodla robiť pre verejnosť fotografické snímky. Fotografický ateliér, postavený pre tento účel podľa amerického vzoru, sa nachádza v Henschovom dome (v súčasnosti ul. Dr. V. Alexandra č. 44), kde sa bude pracovať len do konca júla. Objednávky prijímam na portréty od najmenších rozmerov až po životnú veľkosť, skupinové snímky, reprodukcie, zväčšeniny, snímky kostolov, súkromných a továrenských budov aj ich interiérov, strojov, krajinky, momentky zvierat a ekvipáží, ktorých vyhotovenie bude precízne a v čo najkratšom čase urobené.” Pri svojej fotografickej práci používala R. Jenik kartónové podložky, na ktorých je uvedená adresa jej fotoateliéru vo Viedni. Dokladom tejto skutočnosti sú aj fotografie zo zbierok múzea, na záberoch ktorých môžeme identifikovať aj portréty významných meštianskych rodín z Kežmarku (napr. Róbert Schwartner).

1. mája 1884 sa objavila v Karpathen Poste krátka správička o tom, že fotograf Jozef (Josef) Gutkaiss si otvára fotosalón u pani Flittnerovej (terajšia Hradná ulica č. 26). Ďalšie informácie o dážke existencie tohto ateliéru sú nám neznáme. Z jeho tvorby sa nám zachovala fotografia mladého muža, prefotená do oválu, nalepená na čiernej kartónovej podložke s rámčekom a textom zlatej farby.

Medzi najviac zastúpené fotografie v zbierkach múzea patria fotografie od Karola Divalda staršieho i jeho syna Karola. Bohatá umelecká tvorba Divaldovcov je známe nielen u nás, ale aj vo svete. Vysoké estetické cítenie, zmysel pre vyváženú kompozíciu a autenticnosť, jednoduchosť, elegancia a starostlivé prevedenie – to sú charakteristické znaky fotografickej tvorby rodiny Divaldovcov.

Prvá písomná správa o fotografickej tvorbe Karola Divalda v Kežmarku je z 5. júna 1884 (Karpathen Post), v ktorej sa uvádza: “Veľaváženému publiku sa dáva do láskavej pozornosti, že vyhotovovateľ fotografických sklenených snímok otvára svoj salón už od 1. júna v dome pána profesora Kiszelyho.” O rok neskôršie prichádza do Kežmarku syn Karola Divalda – taktiež Karol. Z avíza v Karpathen Poste z 9. júla 1885 sa dozvedáme, že vo fotografickom ateliéri Karola Divalda ml. v Kežmarku sa robia snímky do 15. júla. Ateliér sa nachádza v dome pána profesora Kiszelyho. V tom istom denníku sa dozvedáme 30. mája 1889, že od 1. júna 1889 v záhrade pána Jozefa Kissa bude otvorený novopostavený fotoateliér – na stálo. Druhá avízovaná správa o otvorení fotoateliéru K. Divalda jun. je z 4. septembra 1890. V ponuke prác sa uvádza, že K. Divald vyrába fotografie – portréty, zábery krajínok, priemyselných objektov, stavieb, špeciálne momentky, portréty v životnej veľkosti z akejkolvek malej fotografie v precíznom a umeleckom vyhotovení, zadarmo poskytne cenníky. Ďalej vyhotovuje akvarely a chromografie, vo svojej zinkografickej dielni vyrába zábery všetkého druhu za primeranú cenu.

Pod textom uvedené: „S hlbokou úctou Karol Divald jun. Umelecká dielňa pre fotografiu, maliarstvo a reprodukciiu, Spišská Nová Ves a Kežmarok”. 6. mája 1897 v Karpathen-Poste sa môžeme dočítať, že slávna známa firma Karol Divald z Budapešti si otvára fotoateliér pod osvedčeným vedením pána Štefana (Istvána) Kissa, ďalšieho známeho kežmarského fotografa. V zbierkovom fonde múzea sa nachádza väčšie množstvo portrétov vizitkového formátu. Pochádzajú od Karola Divalda staršieho (z obdobia rokov 1868–1875) a taktiež aj od jeho syna – Karola Divald jun. (z obdobia okolo roku 1885). Medzi portrétovanými sa nachádzajú aj mnohé významné kežmarské rodiny, ako napr. portrét Dr. Vojtecha Alexandra, jeho manželky, portréty členov rodiny Demiány, Blasy, Tátray a iné. Z obdobia okolo roku 1900 pochádza od Divalda jun. aj kabinetka – Fotografia tuláka. Vysoká profesionalita fotografických snímkov je umocnená aj širokou škálou používaných kartónových podložiek. Ako autori litografických vyobrazení sa uvádzajú: Raimann a kol. – Wien, Kuhla a Miksche – Pest, S. Bondy a kolektív – Wien, Krziwanek – Wien, Bernhard Wachtl – Pest. To, že Divaldovci dlhšiu dobu pôsobili aj v Kežmarku, svedčí okrem spomínaných avízovaných správ v Karpathen-Poste aj tá skutočnosť, že na niektorých kartónových podložkách je v texte uvedené: ifj. Divald Károly Igló – Lőcse nyári idényen át Késmárk és Tátrafüred.

Z obdobia spolupráce K. Divalda s Jurajom Monostorym sa v zbierkach múzea nachádza niekoľko pohľadníc so zábermi Vysokých Tatier z obdobia rokov 1907–1918. V menšej miere sú zastúpené svetlotlače, väčšiu časť fondu však tvoria farebné fotografie. Nachádzajú sa tu napríklad zábery Studenovodských kúpeľov, Tatranskej Lomnice, Téryho chaty, Štrbského Plesa so zubačkou, tatranských štítov s uvedením ich nadmorských výšok a iné.

V roku 1890 si otvára v Kežmarku svoj fotosalón ďalší významný fotograf – František (Ferencz) Czéhula. Ako sa uvádza v krátkej správe v Karpathen-Poste z 28. augusta 1890, dáva sa do pozornosti publiku Kežmarku a okolia, že zariadenie fotografického ateliéru F. Czéhulu bude premiestnené z Veľkej Lomnice do Kežmarku na Tri mosty č. 317 (dnešná ul. Dr. Alexandra č. 19). O tri roky neskôršie v tých istých novinách z 30.11. sa píše, že doposiaľ robil snímky fotograf 1. triedy – pán Divald v priebehu 4–6 týždňov. S radosou sa konštatuje, že ku stálemu pobytu sa prihlásil František Czéhula. Srdečne ho v meste vítajú.

Fotografický ateliér F. Czéhulu sa tešil veľkej obľube medzi verejnou. Jeho posledné snímky pochádzajú z roku 1906. Fotografická tvorba Czéhulu je rozmanitá a bohatá. Od portrétnej tvorby, príležitostných záberov až po detailné zábery napr. archeologických nálezov. Bohatá je predovšetkým jeho portrétna fotografická práca. Z tejto oblasti upútajú pozornosť napríklad rozkošné detské portréty, fotografie svadobné s patetickým nádychom, aj historické exteriérové zábery významnej udalosti Kežmarku z roku 1906 – prevoz pozostatkov jedného z posledných majiteľov kežmarského hradu – Imricha Thökölyho z Turecka do mauzólea v novom evanjelickom kostole v Kežmarku. František Czéhula používal pod svoje fotografie kartónové podložky bielej farby s vlisovaným textom a ornamentálnou výzdobou striebornej, prípadne zlatej farby. Autorom litografického stvárnenia podložiek bol

Bernhard Wachtl Wien (niekde uvádzané len iniciály). Pri slávnostných fotografiách, ako boli napríklad svadobné, sa stretávame už aj s vrúbkovaným – ozdobným okrajom kartónových podložiek.

Prelom 19. a 20. storočia bol označovaný ako hektické obdobie, v ktorom sa prudko striedali rozličné myšlienkové prúdy a umelecké smery. Toto obdobie bolo zákonným odrazom zmien, ktoré prebiehali v oblasti hospodárskej, politickej i spoločenskej. Hľadanie a vytváranie nových trendov malo byť východiskom pre spoločnosť. Umelecké myslenie v tomto období bolo ovplyvňované niekoľkými prúdmi: impresionizmom, secesiou a symbolizmom. Tento smer našiel svoje uplatnenie predovšetkým v umení, fotografickú tvorbu nevynímajúc. V portrétnej tvorbe išlo o snahu prispôbiť sa vkusu zákazníka a o vytvorenie ilúzie prirodzenosti.

Dňa 9.11.1893 sa dozvedáme z denníka Karpathen-Post, že J. F. Wiesner vo svojom kníhkupectve v Kežmarku ponúka rôzne fotografické služby. Táto ponuka je aktuálna pri príležitosti blížiacich sa vianočných sviatkov. Z tejto ponuky vyberáme: „Dovoľujem si ponúknuť ctenému publiku fotografie – poprsie v životnej veľkosti ako sú vizitky, kabinetky za neuveriteľne nízke ceny od 15 zlatých (florénov) v neustále pretrvávajúcej kráse. Za veľmi lacné ceny v porovnaní s bežnými veľkými fotografiami zaplatíte v tomto ateliéri 30–35 zlatých (florénov).” Viac informácií o ďalšej tvorbe J. F. Wiesnera na stránkach novín sa neuvádza.

Významným fotografom týchto prelomových rokov bol Štefan (István) Kiss. Narodil sa 28.1.1871. Zomrel 11.6.1953 v Kežmarku. Prvá zmienka o jeho fotografickej tvorbe je z 6.5.1897, keď Karol Divald v Karpathen-Poste upozorňuje obyvateľov Kežmarku na to, že otvára fotoateliér „pod osvedčeným vedením pána Štefana Kissa”. Prvá oficiálna správa o samostatnej práci Š. Kissa na poli fotografie je z 30. júna 1898 (noviny Karpathen-Post), kde sa uvádza, že Štefan Kiss od 11. júla 1898 si otvára fotosalón v Smokovci (Tátrafüred). O dva roky neskôr – 15.11. v krátkom avíze v Karpathen Poste sa píše: „Fotografický ateliér Štefan Kiss Kežmarok zhotovuje akékoľvek fotografie v krátkom čase v prijateľných cenách, umelecky prevedené zväčšeniny v platine, akvarely, pastelky, olejomalby, ako aj všetky práce v odbore”. Z 20. mája 1909 je posledná správa o ponuke fotografických prác Š. Kissa, kde ako špeciálna ponuka je uvedené portrétné fotografovanie detí. Nevieme s určitosťou povedať, do ktorého roku fungoval fotoateliér Kiss. Na svojich fotografiách neuvádza datovanie. Na základe dobového oblečenia portretovaných môžeme približne určiť obdobie, do ktorého Kiss fotil. Ide s najväčšou pravdepodobnosťou o 20. roky 20. storočia. Z roku 1900 sa zachovala v zbierkach múzea fotografia Dr. V. Alexandra, z roku 1906 exteriérové zábery z prevozu pozostatkov I. Thökölyho, z 20. rokov 20. storočia zábery členov miestneho poľovníckeho a streleckého spolku. Z fotografickej tvorby – predovšetkým portrétnej – cítiť hlboký zmysel Š. Kissa pre estetickosť. V bohatej miere používal svetelné efekty, väčšia časť fotografií je tieňovaná do stratená. O umeleckej úrovni jeho fotografií svedčia aj ocenenia z výstav, ktorých reverzy a averzy sú vyobrazené na rube kartónových podložiek. Š. Kiss používal viac druhov

kartónových podložíek, ktorých autormi sú Kühle – Miksche – Wien, Krziwanek – Wien. Na niektorých podložkách v texte je uvedené: Késmárk és Tátrafüred, na iných len Késmárk.

Pokračovateľom tradície fotografie v Kežmarku po Š. Kissovi bol Emil Moravetz. Narodil sa v Brašove (Rumunsko) 10.9.1887. V roku 1908–1910 pracoval ako fotograf v Spišskej Novej Vsi, v rokoch 1910–1913 v Poprade. Od roku 1913 až do roku 1930 žil v Kežmarku na ul. Mučedníckej 1. Tu si neskoršie otvára aj svoj fotoateliér. V archíve v Spišskej Sobote sa zachovali dokumenty, ktoré zachytávajú pohnutú minulosť E. Moravetza. Bol podozrivý z vyzvedačstva pre Maďarsko. Neustále ho sledovali a niekoľkokrát bola u neho urobená domová prehliadka, avšak neúspešne. Bližšie údaje o jeho živote sa nám nezachovali. Na základe údajov z 13. júla 1916 (Karpathen Post) sa dozvedáme, že Emil Moravetz ponúka svoje služby fotografické a taktiež aj predáva fotografický materiál, chemikálie a iný pomocný fotografický materiál. Na jeho fotografiách sa neuvádza datovanie. Pre svoje fotografie používal predovšetkým tmavé kartónové podložky (hnedá alebo modrá tlač). Jeho fotografická tvorba je zaujímavá, precízna, rôznorodá a emotívne podfarbená. Zaujímavo pôsobia aj exteriérové zábery stavby vodárne v Kežmarku na Michalskom vrchu, fotografia lesa pri Mlynčekoch a fotografia vodárne v Mlynčokoch z pol. 20. rokov 20. storočia, ktoré sú nalepené na kartóne. Používal tie isté kartónové podložky s grafickou úpravou, ako mal Štefan Kiss. Rozdiel je len v označení rozdielných iniciál fotografa. Ďalším pozoruhodným rozdielom je aj tá skutočnosť, že Emil Moravetz nemal žiadne ocenenia z výstav. Zachovali sa nám aj kartónové podložky, ktoré používal Š. Kiss aj s uvedením jeho mena, avšak boli dodatočne prepečiatkované s uvedením mena E. Moravetza. Začiatkom 20. rokov 20. storočia už nepoužíval kartónové podložky. Z tohto obdobia sa nám zachovalo niekoľko fotografií pohľadnicového formátu, na ktorých je na líci fotografie vlisovaná pečiatka štvorcového tvaru s textom: MORAVETZ KESMARK. Môžeme sa domnievať, že Emil Moravetz prevzal ateliér po Š. Kissovi.

V 20. rokoch 20. storočia začína pôsobiť v Kežmarku fotograf, ktorého bohatá fotografická tvorba značne obohatila zbierkový fond múzea. Je to Pavol (Paul) Csaplovics. Narodil sa 24.3.1893 v Kežmarku. Pochádzal z rodiny krajčira, v ktorej bol najmladším mužským potomkom. Pretože otec nechcel mať zo syna krajčira, počas Rakúsko-Uhorska odchádza mladý Pavol študovať fotografiu u známeho fotografa Karola Divalda do Prešova. Po vypuknutí 1. svetovej vojny odchádza na front, kde bol zaradený do funkcie fotografa. Armáda si žiadala presné informácie o pohybe nepriateľských vojsk. Pre tento účel sa používala špičková fotografická technika, prostredníctvom ktorej fotografisti snímali pozície nepriateľského vojska zo vzdušných balónov. Z tohto obdobia sa zachovala fotografia P. Csaplovicsa v uniforme vojaka rakúsko-uhorskej armády pri tzv. „retušpulte“ z júla 1918. V lete v tom istom roku zastihla Pavla na fronte správa o úmrtí jeho otca. Nepriaznivá politická situácia (prípravy na revolúciu a následne vznik Maďarskej republiky rád) ho prinútila zostať v Kežmarku. V roku 1919 sa oženil s Máriou Rothovou, s ktorou mal dve deti – Tibora a Pavla. O rok neskoršie si otvára svoj vlastný fotosalón na

Starom trhu č. 24. Tento ateliér, ako už vieme, založil G. A. Weisz. Pri príležitosti 25. výročia založenia tohto ateliéru namaľoval syn Pavla Csaplovicsa – tiež Pavol – obraz (olej), na ktorom je uvedený presný dátum založenia fotoateliéru – 10. január 1920 a rok, keď bol zatvorený – 1945. Pavol Csaplovics svoj ateliér zatvoril tesne po oslobodení Kežmarku. Po oslobodení sa v meste, žiaľ, zaktivizovali rôzne protinárodnostné živly s cieľom zlikvidovať všetok nemecký a maďarský majetok. Takýto smutný osud stihol aj ateliér P. Csaplovicsa. Veľká časť interiéru bola rozkradnutá, vrátane bohatého fotografického materiálu. Zostali len prístroje a aparáty, ktoré už boli zastaralé alebo manipulácia s nimi bola pomerne náročná. Aj napriek ťažkej a zložitej situácii Pavol Csaplovics ostáva verný svojej profesii. Od roku 1945 pracuje u kežmarského fotografa – Vojtecha Mihalicska. O dva roky neskôr – 1.9.1947 spolu s otcom pracuje aj jeho syn – Tibor, a to ako učeň, až do roku 1950.

V 50. rokoch sa existujúce súkromné fotoateliéry pretransformovali do komunálnych služieb. Zakladajúcimi členmi novovzniknutej fotoslužby v rámci komunálu v roku 1952 boli Pavol Csaplovics a Peter Litkovič. O tri roky neskôršie – 20.8.1955 Pavol Csaplovics zomrel. Zanechal krásny fond fotografií, ktoré sú priamym historickým dokladom doby, v ktorej žil a pracoval. Jeho práce dosahujú vysokú profesionálnu a umelecko-estetickú úroveň. Od detských portrétov, svadobných fotografií, osobných portrétov až po interiérové a exteriérové zábery, od klasických momentiek až po veľko-formátové fotografie – to všetko v sebe zahŕňa unikátny zbierkový fond, ktorý je možné študovať z rôznych aspektov. Od tematického zamerania, kompozície až po vytvorenie vlastnej schémy póz, uloženia rúk, postojov. Celkove možno jeho fotografické zábery hodnotiť ako očarujúce, spontánne a jedinečné. Na začiatku svojej tvorby používal kartónové podložky pod fotografiami, na ktorých bol uvedený text v nemeckom jazyku. Neskôršie už prechádza na jednoduchší spôsob konečnej úpravy fotografie. Tu sa už stretávame iba s fotografiami, či už pohľadnicového formátu alebo rozmernejšie, kde svoje meno uvádzal formou vlisovanej pečiatky na líci fotografie. Vo svojom ateliéri používal niekoľko maľovaných pozadí. Múzeu v Kežmarku sa podarilo získať jedno maľované pozadie s prírodnou scenériou. Medzi ďalšie významné akvizície múzea patrí aj niekoľko unikátnych sklenených negatívov, na ktorých sú zachytené rôzne historické zákutia Kežmarku, v mnohých prípadoch už aj neexistujúce.

Nemôžeme nespomenúť aj aktivity P. Csaplovicsa na úseku propagácie. V spolupráci s ďalšími dvoma fotografmi – Emilom Moravetzom a Lamplotom st. založili spoločne firmu FOTOGLOB. Jej snahou bolo vydávanie pohľadníc s motívmi významných historických objektov Slovenska. Pre tento účel vlastnili aj svoje vlastné auto. Vznik firmy sa trauje do 30. rokov 20. storočia. Kedy firma zanikla nemôžeme s určitosťou povedať. Dôvodom jej neúspechu bola nedôslednosť niektorých členov a zlé finančné transakcie. Pokračovateľom fotografickej tvorby Pavla Csaplovicsa bol jeho syn – Tibor Čaplovič. Ako učeň pracoval u fotografa Mihalicska od 1.9.1947 až do roku 1950. Mnohému sa priučil aj pri svojom otcovi. Po skončení učňovskej školy v Kežmarku – odbor fotografia (mimočodom Tibor

Čaplovič bol jeho jediným absolventom) si urobil učňovskú skúšku u Štefana Szücsa. Skúška pozostávala z odfotenia dámy, ďalšou úlohou budúceho fotografa bolo technické vyhotovenie fotografie vo všetkých jej fázach. V roku 1950 Tibor nastúpil na vojenskú službu. Po jej ukončení – v auguste 1953 – odchádza pracovať do Tatral'anu (bývalá Weinova továreň), kde pracoval ako fotograf na propagačnom oddelení až do dôchodku, t. j. do 1. mája 1987. Druhý syn Pavla Csaplovicsa – Pavol Čaplovič – nastúpil na dráhu umeleckú. Pracoval a aj v súčasnosti pracuje ako maliar-amatér. Umelecké vlohy Pavla zdedil aj jeho syn Peter.

V 30. rokoch 20. storočia si zakladá svoj fotoateliér Vojtech Mihalicssek na Hlavnom námestí č. 60(?). Narodil sa v roku 1896 v Reľove (Zamagurie). Zomrel v roku 1970 v Kežmarku. Špecifickým prvkami jeho fotografickej tvorby bolo používanie jednoduchých rekvizít, ako bol napríklad štylizovaný stôp, vedľa váza s naaranžovanou kyticou kvetov. Na pozadí, ktoré bolo taktiež jednoduché, využíval symbiózu svetla a tieňa. Samotná póza portretovaných pôsobí prirodzene, veľmi pôsobivo a pokojne. Z fotografického materiálu sa nám po V. Mihalicskovi nezachovali fotografie, ale na základe štúdia týchto materiálov zo súkromnej zbierky môžeme hodnotiť jeho tvorbu ako precíznu, s hlbokým emocionálnym podtónom, so zmyslom pre umelecké stvárnenie.

Ako už bolo na predchádzajúcich stránkach spomínané, jedným zo zakladajúcich členov fotografickej služby v komunále bol Peter Litkovič (Litkowiecz). Narodil sa 29.5.1907 v Kadlubisku (Poľsko). Po vojne, keď jeho rodičia emigrovali, prichádza Peter do Kežmarku, kde si roku 1946 zakladá ateliér na Hlavnom námestí č. 68. V roku 1952 prechádza pracovať do Komunálu, kde pracuje až do odchodu do dôchodku. Zomrel vo veku 79 rokov – 9. mája 1986. Jeho nasledovníkom bol syn Peter. Narodil sa 16.5.1943 v Kežmarku. Od svojich 16. rokov navštevoval učňovskú školu v Poprade – Veľkej odbor fotografia. Až do svojej smrti (zomrel mladý – 9. januára 1982) pracoval spoločne so svojím otcom vo fotoslužbe v Kežmarku.

Bohatú škálu fotografov v Kežmarku uzatvára Štefan Szücs. Narodil sa 27. februára 1918 v Skotavsku (Podkarpatská Rus). Jeho otec – Fedor Szücs pracoval na železnici, matka – Katina Ferezinová bola domáca. V archíve v Spišskej Sobote sa zachovala listina, v ktorej sa uvádza menoslov pomocníkov a učňov, ktorí pracovali u Vojtecha Mihalicska. Tu sa môžeme dočítať, že od 15.3.1938 až do 28.9.1938 tu pracoval ako pomocník Štefan Szücs, jeho meno sa uvádza aj o niekoľko rokov neskôršie, a to v období od 1.3.1941 – 1.12.1941. Pravdepodobne v tomto roku získava aj výučný list. O rok neskôršie odchádza do Prievidze. Tu si v roku 1944 zakladá živnosť už ako vyučený fotograf. V roku 1943 sa oženil s Alžbetou Kasadrovou (narodila sa 4. septembra 1921 v Stropkove), s ktorou mal dve deti – Dušana a Martu. Okolo roku 1945 prichádza s rodinou do Kežmarku. Na základe opisu živnostenského listu, ktorý bol potvrdený súdnou kanceláriou v Kežmarku 26.7.1945, môžeme skonštatovať, že v tomto období začína pracovať v Kežmarku vo svojom ateliéri na ul. Kostolnej (terajšia budova ZUŠ – výtvarný odbor). Dokladom tejto skutočnosti je aj archívny materiál, v ktorom sa uvádza evidencia živnostníkov zamestnávajúcich učňov, kde sa uvádza, že od 1.9.1945

pracoval u Š. Szücsa Vojtech Mayer. Bol to fotograf, ktorý zároveň vypomáhal aj ako retušér fotografií. Aj keď u Szücsa pracovalo niekoľko pomocníkov, jeho manželka mu bola veľkou životnou oporou a nenahraditeľnou pomocou pri náročnej práci fotografa.

Fotografie Š. Szücsa boli dobre známe nielen u nás, ale aj za hranicami okresu Kežmarok. Predovšetkým študenti, prichádzajúci do Kežmarku až zo Žiliny, Levoče, Popradu, Spišskej Novej Vsi si dali zhotovovať maturitné fotografie na tablá v ateliéri Š. Szücsa. Pod grafické návrhy tabiel sa podpísal pán Mičko z Bratislavy. Ako spomína syn Š. Szücsa – Dušan, otec sa svojej práci venoval s maximálnym zánietením. Cez deň fotil, v noci vyvolával fotografie. Okrem toho si sám zabezpečoval dovoz fotomateriálu až z Brna, samostatne si pripravoval chemikálie, vývojky a pod. V roku 1956 dostal Szücs výpoveď z budovy na Kostolnej ulici. V tomto období sa do týchto priestorov presahovali komunálne služby, ktoré v meste existovali už od roku 1952. Štefan Szücs bol jediným fotografom v Kežmarku, ktorý mal v Kežmarku najdlhšie otvorenú živnosť aj napriek rôznym tlakom. V roku 1958 bol nútený opustiť svoj ateliér a odchádza pracovať do komunálnych služieb ku Čaplovičovi a Litkovičovi. Interiérové vybavenie ateliéru Š. Szücsa prešlo bezplatne do komunálu. Tu ostáva pracovať aj so svojou manželkou až do odchodu do dôchodku. Štefan Szücs zomrel v roku 1990. Jeho fotografická tvorba je veľmi pôsobivá, je umelecky a esteticky precítená. Najmarkantnejšie to vidieť na detailných portrétnych záberoch na veľkoplošných fotografiách s rozmermi 30 x 30, 9 cm.

V 30. rokoch 20. storočia pôsobili v Kežmarku viacerí fotografi. Údaje o ich práci sa nám, žiaľ, zachovali len sporadicky. Na základe správy v Karpathen Poste z 17. septembra 1932 sa dozvedáme, že Serena Winter si otvára na Starom trhu č. 17 fotosalón. V ponuke sa uvádza, že práce vyhotovuje pohotovo, lacno a moderne. Fotografie na pasy budú najrýchlejšie zhotovené. Svoje služby ponúka v špeciálnej dielni pre amatérsku prácu v odbornom prevedení. V závere textu sa uvádza: „O početné ohlasy vás prosí S. Winter. Učen z dobrého domu bude u mňa priateľsky prijatý. S. Winter fotograf”.

Nepriaznivá politická situácia nasledujúcich rokov mala nepriaznivý vplyv aj na tvorbu fotografův. Niektorí si zakladajú svoju živnosť, ale v dôsledku ťažkej hospodárskej situácie sú nútení novovzniknuté fotoateliéry zatvárať. V Karpathen-Poste z 16. decembra 1939 sa uvádza, že fotografie a fotografické pohľadnice sa nesmú posilať do zahraničia preto, aby špióni nemohli podávať správy nanesené neviditeľným atramentom pod emulziu. Výnimku tvorili pohľadnice a pozdravy. V archíve v Spišskej Sobote sa zachovali dva dokumenty, v ktorých sa uvádza menoslov živnostenských spoločenstiev v Kežmarku. Prvý dokument je z 21. januára 1941 a pochádza zo Svazu smiešaných živnostenských spoločenstiev. Medzi menami živnostníkov sú uvedení aj fotografi, a to Pavel Csaplovics, Vojtech Mayer a Vojtech Mihalicek. Druhá listina je z 19. decembra 1946 a je odpoveďou na žiadosť o zaslanie zoznamu fotografův, ktorý bol adresovaný Svazu živnostenských spoločenstiev. Z Kežmarku sú uvedení už len dvaja fotografi, a to Vojtech Mihalicek

– Masarykovo námestie a Štefan Szücs – Kostolný priestor 1. O ďalšom osude týchto fotografií sme sa mohli dočítať už na predchádzajúcich stranách.

S rozvojom fotografie začína vznikať aj nový činiteľ vo fotografii – amatér. Amatéri sprevádzajú fotografiu od jej vzniku a mnohým z nich sa pripisuje aj zásluha na jej zdokonalení a využití. Pri sumarizácii poznatkov o práci fotografických dielní v Kežmarku preto nemôžeme nespomenúť aj amatérskych fotografov.

Najstarším fotografom – amatérom – na území Kežmarku bol František (Franz) Jarotek. Z jeho fotografickej tvorby sa nám zachovali čiernobiele fotografie 4 mladých ľudí, na ktorých je uvedené meno fotografa a ručne dopísané datovanie : 1914–1918.

Významnou osobnosťou Kežmarku v 1. pol. 20. stor. bol Alfréd Grosz (1885–1973). Bol to profesor, dobrovoľný hasič, dobrovoľný záchranca, nadšený obdivovateľ a objavovateľ Vysokých Tatier. Z jeho životopisu vyberáme: „Fotoslužba v záujme vlasti. Pre svoju vlasť a Spiš som konal v záujme rozvoja cestovného ruchu dobrú službu! V roku 1910 som urobil prvú sériu diapozitívov – asi 100 ks o rozmere 8,5 x 8,5 cm a konal takto aj prvú prednášku, ktorú som dal k dispozícii aj Karpatskému spolku. Neskôr nasledovali ďalšie série. V prvých som sa zapodieval rôznymi témami Vysokých Tatier. Po prvej svetovej vojne prišli na rad aj východné a západné Tatry, Spiš a jeho ľudia, Belianska jaskyňa a na rad prišlo aj kežmarské gymnázium. O našich horách som zhotovil texty v nemčine, maďarčine a slovenčine a požičal som svoje série vždy bezplatne aj do zahraničia – do Rakúska, Nemecka a Poľska. Počas zimy sa premietali moje diapozitívy na 100 miestach. S náhradou pri požičaní a vrátení zlomených alebo inakším spôsobom poškodených a už neupotrebitelných platní a s posielaním sérií som mal počas 30 rokov veľa roboty a výdavkov. Ja som však priniesol túto obeť peniazom, námahe a času kvôli vlasti hlavne pre propagáciu Tatier. Keď v 2. pol. 1930 vznikla v Bratislave prvá slovenská Štátna kancelária pre cudzinecký ruch „Slovakotour“ pod vedením riaditeľa Fodora a sekretára Poscha, na požiadanie som dal tejto inštitúcii niekoľko sérií tatranských diapozitívov a potrebné texty pre prednášky doma i v zahraničí, samozrejme tiež bezplatne. Okrem toho som poslal Slovakotouru niekoľko sto kópií vlastných fotografií 13 x 18 cm Tatier pre propagáciu doma i v zahraničí“. Tento obsiahly citát výstižne charakterizuje prácu prof. Grosza, jeho zaniietenú prácu na poli fotografickej práce, jeho ciele a snahy o pozdvihnutie regiónu. Z pozostalosti A. Grosza sa v zbierkovom fonde múzea zachoval rozsiahly fotografický materiál, ako sú diapozitívy Kežmarku a okolia, množstvo fotografií zachytávajúcich študentský život, ako boli napríklad rôzne športové podujatia, spoločné výlety do Vysokých Tatier a okolia. Veľmi cenné sú sklenené diapozitívy s rozmermi 8,3 x 8,3 cm v počte okolo 250 kusov, na ktorých sú zachytené rôzne významné historické objekty Spiša, tatranská príroda, národopis, interiéry lýcea a iné. Je to veľmi vzácny fond, ktorý vo veľkej miere obohatil zbierky múzea.

Z ďalších amatérskych fotografií spomenieme napríklad Kolomana Kozlaya (v múzeu sa zachovalo do 100 jeho fotografií Kežmarku s panorámou Tatier z 30. rokov 20. stor.), Emila Schmidta, Emila Kiefera a už spomínaného Mayera.

Fotografický fond, vyše sto rokov starý, v nás vzbudzuje veľkú úctu ku vtedajšej náročnej práci fotografa. S rešpektom a s nostalgiou hľadáme na fotografie, ktoré sú svedkami časov dávno zašlých, obdivujeme ich krásu a nenapodobiteľnosť. Dnešné moderné technológie kladú do popredia farebnú fotografiu. V ponukách trhu si môžeme vybrať digitálne fotoaparáty v rôznych cenových reláciách, ktorých obsluha je nenáročná a maximálne jednoduchá. Súčasná výpočtová technika nám poskytuje neuveriteľné možnosti ďalšieho spracovávanía fotografického obrazu cez počítač. Vývoj sa zastaviť nedá, ale minulosť s jej kladmi i záporni vždy bola a aj bude odrazovým mostikom pre ďalšie napredovanie spoločnosti.

Literatúra:

- *Noviny Karpathen-Post*, vyd. Paul Sauter, Kežmarok, r. 1881–1933, roč. I.–LIII
- Skopec Rudolf, *Dějiny fotografie v obrazech od nejstarších dob k dnešku*, Orbis, Praha, 1963
- Hlaváč Ludovít, *Dejiny fotografie*, Osveta, Martin, 1987
- Archivné materiály – Štátny oblastný archív Poprad-Spišská Sobota
- Životopis prof. Alfréda Grosza, Majetok Múzea v Kežmarku

Informátori:

PhDr. Nora Baráthová, Kežmarok
Tibor Čaplovič s manželkou, Kežmarok
Pavol Čaplovič, Kežmarok
Dušan Szücs, Kežmarok
Ida Ďurčíková so synom Doc. Ing. Erich Geissé, PhD.